

Rapla kihelkond ja selle tegelasi.

Ikka enam ja enam ma kuulen nimetatavat Raplat. Pange tähele: Rapla üllatab kord veel kõiki. Rapla on seespidi salalik. Teda ei osata läbi näha, ega temas magavaid jõude mõista. Rapla on ulatuselt suur ja temas peitub palju püssirohtu tulevaseks tõusuks. See on Rapla õnn, aga Rapla õnnetus on see, ei ta seni ei ole veel ennast leidnud. Rapla on jõukas, aga ta teeb kõik oma kehvuse pärast. Rapla meeste hobused on üle maa kuulsad ja Rapla meeste väljadel mühab vili, kui aasta on vähegi korralik, aga Rapla mehe iga kolmas sõna on halbade aegade kirumine. See, mis seni on saavutatud ning seda ei ole tõesti vähe, selle pärast nagu häbenetakse. On nagu piinlik, et „kehval“ mehel on nii tore täkk, nii hea niidumasin või nii ilus elumaja. Enamik Raplast tulnud haritlasigi ei oska muud teha kui kõõrutada harjumaa paesest pinnast. Aga aeg tuleb, mil Rapla mees hakkab tundma oma jõudu. Ja hoidke siis alt, kui Rapla tuleb ja vajub välja oma seniste eelarvamuste kallastest! Kuustuhat hinge kuulub Rapla kihelkonda, maa-ala on suur ja majanduslik põhi kõva. Võtab aega mõne hea päeva, kui jõuad kihelkonna ümber sõita. Kõiki on suures ulatuses. Isegi sohilapsi kuulutatakse igal nääripäeval kantslist oma paarkümmend tükki ära. Ühel aastal olnud neid koguni 35 ja imelikul kombel nimetanud kõik 35 tüdrukut oma lapse isaks ühe vana Nikolai aegse soldati, kes 25 aastat kroonut teeninud ja eelmisel aastal lahti saanud. Kolmekümneviies tüdruk tulnud just nääri-laupäeva lõuna kirikumõisa ja ka see öelnud vana soldati oma lapse isaks. Rapla kirikuõpetaja, vana õnnis Malm, pannud siis kaks kätt kokku ja öelnud ohatas: „Kroonutäkk on ikka kroonutäkk“

Rapla ei ole endast küll andnud laialdase kuulsusega mehi. Peale endise kohtuministri **Otto Tiefi**, helilooja **Kappeli**, „Estonia“ direktori **Anton Kasemetsa** ning Aleksander II ihuarsti **dr. Karelli** ei tea enam kedagi nimetada. Mis tulevik selles asjas toob, on muidugi raske teada, paistab aga silma, et praegu Raplast on hulk inimesi ülikoolis ja rõõmustaval viisil ka suur hulk põllumajandusliikudes kutsekoolides. Üks Rapla mees, usuteaduse magister **Hugo Masing** valmistab end praegu Tartu ülikooli juures professuuri vastu ette ja temale pannakse suuri lootusi. Hoolimata suurte hiiglaste puudumisest on Rapla ikka olnud hingestatud vaimlistest liikumistest. Mõnikümmend aastat tagasi sai Rapla vennaste koguduse liikumise vaimliseks keskuseks. Rapla „vennad“ käisid terve kubermangu läbi ja pidasid igalpool palvetunde. See ei olnud variseerlik vagatsemine ega ka usumäratsemine. See oli ülev ja hoogne usuline liikumine. Ja vägevad kõnemehed olid need „Rapla vennad“. „Jumalasõna kindraliteks“ kutsuti neid teistes kihelkondades. Kui **Jüri Leitdor** rahva keeles „Viilike Jüri“, pärastine Eestimaa vennaste koguduse esimees kõneles, siis tahm sadas alla rehetoa lagedelt ja naiste nuttu oli kuulda teises küla otsas. Kirikuga hoidsid vennad vahekorra hea ja vana Malm - „Kooli lugemisraamatu“ autor ja kauaaegne Rapla koguduse õpetaja - toetas neid igapidi. 1905. a. ümber tegutses hoogsalt Rapla karskuse selts, kes ägeda loomuga vallakirjutaja Maksimi eestvedamisel salaja õhutas vana korra vastast vaimu. Andis seetõttu Rapla hulga 1905. a. tegelasi. Selle tagajärjel korraldas Besobrasov Rapla vallamajas hingekarjase Girgensohni kaastegevusel suurema peksupäeva.

Rapla vaimline pale ei ole veel selgunud. Laialdases kihelkonnas on märgata mitmeid-setmeid vaatevinkleid ja see õige mõtlemisviis on alles tekkimas: julge, tüse ja täis peremehelikku iseteadvust, vastavalt Rapla majanduslikule kaalule. Seda enam on aga välja kujunenud Rapla majanduslik ilme. Rapla tarvitajaline ühisus on Põhja-Eesti kõige suurem. Koos viie harukauplusega, millest üks on koguni teises maakonnas, on tema aastane läbikäik mitukümmend miljonit senti. Rapla turg on Tallinna turule niiõelda eelturuks ja enamasti ikka võib Rapla turul näha palju rohkem vankreid kui Tallinna omal. Takka Pärnu-Jaagupit, 40 kilomeetri kauguselt tulevad inimesed ja müüvad oma sead Rapla turul maha, kust nad siis Tallinna edasi toimetatakse. Kihelkonna keskuseks on Rapla alevik kiriku juures. Kirik on uus, kahe torniga, ehitatud Tallinna Kaarli kiriku eeskujul ja üks toredamaid maakirikuid terves Eestis. Kui teie soovite, et peaksin nüüd lõpuks tutvustama isiklikult mõned Rapla mehed ja naised, siis tahaksin küll pisut kõnelda järgmistest isikutest.

Hingekarjane **Joosep Liiv**. Rahvaerakondlane ja oma jutu järgi ka rahvuslane. Kuid saksa keel ei taha kirikumõisast kuidagi kaduda. Okupatsiooni ajal võttis Liiv kindral Seckendorffi Rapla kirikus nii toredasti ja südamlilikult vastu, nagu vaevalt kuskil mujal seda tehti. Eesti vabaduspäeval järgmisel aastal tänas ta samas kirikus valju häälega Jumalat, et see eesti rahva saksa raudse

rusika alt päästnud. Nagu näete, oskab Joosep Liiv purje tuule järele seada. Seepärast on tal rahvaga läbisaamine päris hea. Tööst ei ole Liivil puudu. Kari on suur. Igas kuus tuleb sõita ühel pühapäeval kihelkonna lõunapoolsesse serva, Järvakandi kabelisse jutlust ütlemas. Samal pühapäeval jutlustab Rapla kirikus köster **Filip Schütz**, kõige toredama habemega mees terves kihelkonnas. Schützil on suuri teeneid Rapla seltsielus. On jäänud vanapoisipõlvele truuks ja ei ole kedagi naishinge nii tugevasti armastanud, et asi oleks tulnud lahendada altari ees. Selle eest armastab viimasel ajal seda va' kibedat. **Jüri Suurthal** - rahvasuus „Pihku-Jüri“ oli kaua aega Rapla kihelkonna silmapaistvamaid kujusid ja on seda veel praegugi, kuigi nooremaid on peale tulnud ja vanad jalad juba tõrguvad Jüri Tõrma Nõmme tagant välja toomast. Pihku-Jüri oli Rapla vennastekoguduse liikumise üks eestvedajatest ja kangematest „Jumalasõna kindralitest“. Tema mehine kuju ja tore hääl panid igaühe kuulama. Kogu oma eluajal ei ole aga Jüri olnud vagatseja, vaid usumees, täis kanget vaimu ja julget ülesastumist. Kui tarvis, siis on ta ikka omad napsud ära teinud, purjus ei ole teda aga keegi näinud. Pihku Jüri on rahvamees, rahvas sai sellest aru ja valis ta neli korda vallavanemaks, ehk nagu Raplas öeldakse „kaheksa valla talitajaks“. Jüri seisis kõige keerulisematel aegadel Rapla valla eesotsas ja astus välja alati täie mehe viisil rahva õiguste eest, olgu see siis 1905. a. peksu puhul või muul ajal. Kui Joosep Liiv okupatsiooni ajal kindral Seckendorffile Rapla kirikus toreda vastuvõtu korraldas, siis seisis Pihku Jüri vallavanemana kui tamm Rapla kiriku ees ja vaatas külma pilguga kindralile otsa, kui see teda tuli teretama, ütles aga täie häälega oma eestikeelse „tere“. Saksa kindral tundus nagu rätsepana tüseda eesti vallavanema ees. Okupatsiooni aeg andis Jürile palju tööd, et rahva sigu, võid ja mune saksa vägede eest kaitsta. Kui vallavanemad Riiga kokku aeti, et neilt välja pressida nõusolek Saksa riigiga liitumiseks, siis ei saanud Pihku-Jüri muud kui „ei“ öelda. Praegu on Pihku Jüri Rapla koguduse nõukogu esimees. Pihku talus on leida vana head sorti „viisipäralist olekut“. Pihku Jüri on kõige peremehelikum peremees Rapla vallas.

Rapla valla asju hoiab jutis vallasekretär **Jaan Kasemets**, kes igapidi lahke saks. Võtab pitsi ja peab aru ning toetab igaüht, keda toetada tarvis. Temal on abilisteks mitu piltilusat tütarlast. Nimesid ma ei nimeta. Kosjahimulised uurigu need ise välja. Et Raplasse kosja maksab sõita, seda taipab iga mees, kes seal kord käinud ja märganud, kui keni ja lahkeid peretütred leidub Rapla taludes.

Rapla suuruste hulka kuulub muidugi politseikomissar ja rahukohtunik. Need on aga kroonu mehed. Neist ma ei räägi. Advokaate on Raplas umbes samapalju kui kohtuskäijaidki. Kui palju nad muudest kohtuskäijatest kangemad on, sellest ma kavatsen vaikida.

Jüri Tallenhof. Taluperemees Kodilas. Sots 1905. a. väljaandes. Sellest tõvest võib ainult surm teda parendada. Muide see sotslik olek ei ole sugugi kardetav, sest Jüri Tallenhofi talus ei ole tööpäev sugugi lühem kui muudes taludes ja teenijatelt nõutakse võib olla märksa rohkem tööd, kui mitmeski teises talus. Tulundustegelane. Tema vend Juhan juhib Rapla tarvitajate ühisuse harukauplust, ei sallii sotsi, ajab rahvaga hästi läbi ja on igapidi mõnus mees.

Juhan Hamburg. Praegune vallavanem. Kavalust on sel mehel palju. Püsib seepärast juba kauemat aega valla esimese kodaniku kohal.

Otto Vanajuur. Põllumeeste kogude tegelane. Mõnus jutumees ja „Miku“ talu peremees. „Miku“ perenaine Sohvie Vanajuur on tragimaid ja edukamaid Rapla perenaisi Kodila pool kandis.

Jaan Rüütman. Rapla tarvitajate ühisuse „peadirektor“. Ühisuse edust tuleb panna 99,9 protsenti tema arvele. On teeninud rahva "üldise" lugupidamist. Ärimehi on Raplas palju, kuid osavamateks tuleb neist pidada apteeker Weinbergi ja rohukaupmees Jaasi. Võistlevad omavahel ja on osanud teha ränka raha.

Johannes Timberg. Kuulsa „Kuusiku Altveski“ peremees. Kange kogumees.

Hiljuti lahkus elavate keskelt laialt tuntud „Rootsime“ **Jüri Weedemann**. Oli kuulus hobuste parisnik. Tema isa oli jälle igal pool tuntud toredate lorijuttude pärast.

Suure-Jüri **Hans Tallenhof**. On päris vanaks ja halliks läinud - aastad jõuavad juba kaheksakümne poole. Oli vanasti kange vaidleja ja kempleja ning konksumees ja Sikeldi „talitaja“, mis äraseletatult tähendab abivallavanem. Osav kihla ja „hammaskooku“ vedama. Ostnud kord 22 vaskkopikaga kihlveo puhul hobuse. Kord oli aga lasknud end petta. Ostnud sakusmendiks ühe eide käest kuke. Pidanud olema noor kukk, olnud aga vana kolmeaastane kannusjalg. Hans kütnud seitse suurt kubu hagu ära, aga kukk polegi pehmeks keenud. Nüüd on Hansu pojapojad juba täied mehed. Üks neist oli veel hiljuti Läänemaal põllumeeste esituse sekretäriks.

Anton Kõrtsini. Põllumeeste tegelane Valtus. Rapla kiriku nõukogu liige. Agar ja igal pool nõu ja jõuga abiks.

Karl Krieg. Üks vanematest Raplast võrsunud haritlastest. Endine kooliõpetaja. Nüüd juba mitmendat aastat pensionil ja elab Tallinnas. Kuuda seminari kasvandik. Karl Krieg on üks tüüpilisematest eesti visaduse kehastajatest. Poisikesena põllul tööd tehes valmistas ta end Kuuda seminari astumiseks ette lõunatundidel ja hommikul koiduvalgel. Õppis sel viisil kõik neli evangeeliumi uuest testamendist pähe. Et prii kooli saada, magas puu halg pea all. Nii läks uni varem ära ja jõudis hommikuti rohkem õppida.

Theodor Hendrikson. Peremees Kuusikul. Endine kooliõpetaja. Healoomuline sots juba 1905. a. saadik. Tulundustegelane ja igapidi mõnus mees.

Anton Eihenthal. Eeskujuliku „Matsi-Jaani“ talu peremees. Iseõppimise teel ennast arendanud. „Usuasjad“ hoiavad teda ilmalikust seltsielust eemal.

Mihkel Poverus. Kirikunõukogu tegelane. Austab vanasõna: „kes kopikat ei korja, see rublat ei saa.“ Noor ja ilus tütar ootab kosilast.

Jaan Hendrikson. Kauaaegne Rapla kõrgema algkooli juhataja. Juba pensionil. On Raplas kooliõpetajaid igat sorti ja värvi, aga Jaan Hendriksoni vastast ja väärilist ei ole kuskil leida. Jagas ta hirmu ja armu ning kui seletama hakkas, siis kuulasid poisid ja tüdrukud suu ammuli - ei keegi märganud mürada ega aknast välja vahtida.

Need on isikud, kes hakkasid esialgu silma käesolevate ridade kirjutajale.

Kihelkonna suurust silmas pidades tuleb muidugi arvata, et hulk nimetamiseväärseid on jäänud nimetamata. Ärgu need sellepärast vihastagu ega kurvastagu - küllap leidub veel minusuguseid suleseljas-sõitjaid, kes neistki treib valmis mõne rea. Rapla on seda väärt, et temast kirjutatakse.